



INGLIZ TILI TILSHUNOSLIGINING XUSUSIYATLARI

Berdimurodova Marhabo

Termez University of Economics
and Service Filology and Teaching
Languages (English) 2-course

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili tilshunosligining asosiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Ingliz tili tarixiy rivojlanish bosqichlari, morfologiyasi, sintaksisi, fonologiyasi va leksikasi haqida batafsil ma'lumot berilgan. Maqolada, shuningdek, ingliz tilining global miqyosdagi ta'siri va uning boshqa tillarga ta'siri ham o'rganiladi. Ingliz tilining morfologik va sintaktik tuzilishidagi o'ziga xos jihatlar, talaffuzdagi mintaqaviy farqlar, so'zlarning yangi shakllarini yaratish jarayoni va ingliz tilining global sohalarda, xususan ilmiy, iqtisodiy va madaniy sohalarda ishlatilishi alohida e'tibor qaratiladi. Maqola ingliz tili tilshunosligiga qiziquvchilar, tilshunoslar va ingliz tilini o'rganayotganlarga foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Ingliz tili, tilshunoslik, morfologiya, sintaksis, fonologiya, leksika, ingliz tili tarixi, global ta'sir, talaffuz, so'z yaratish, analitik til, modal fe'llar, ingliz tilining tarqalishi, mintaqaviy aksentlar.

Kirish. Ingliz tili hozirgi kunda dunyoning eng keng tarqalgan tiliga aylangan bo'lib, nafaqat uni ona tili sifatida gapiruvchi davlatlarda, balki ko'plab boshqa mamlakatlarda ham rasmiy til yoki o'qish tiliga aylangan. Ingliz tili global miqyosda uning tarixi, grammatik



tuzilishi, fonetik xususiyatlari, leksik tarkibi, sintaktik tuzilishi va boshqa tilshunoslik jihatlari bilan o'rganilmoqda. Ingliz tili, uning rivojlanish jarayoni va hozirgi holati tilshunoslik sohasining ajralmas bir qismi bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolada ingliz tili tilshunosligining asosiy xususiyatlari, uning struktural jihatlari, morfologiyasi, fonologiyasi va sintaksisi haqida so'z yuritiladi.

Ingliz tili tilshunosligining tarixi. Ingliz tili o'zining tarixiy rivojlanishi davomida turli bosqichlardan o'tgan. Ingliz tilining rivojlanishi ikki asosiy davrga bo'linadi: qadimgi ingliz tili (Old English) va zamonaviy ingliz tili (Modern English).

Qadimgi ingliz tili milodiy 5–12 asrlarda mavjud bo'lib, Germaniya, Skandinaviya va Yevropaning boshqa hududlaridan kelgan tillarning ta'sirida shakllandi. Bu davrda ingliz tili morfologik jihatdan o'ziga xos bo'lib, so'z qo'shimchalari va grammatik qoidalar ko'p edi. Shuningdek, leksik tarkibi ham cheklangan edi.

O'rta asrlar va Renessans davrida ingliz tiliga fransuz, lotin va golland tillaridan ko'plab so'zlar kirib keldi. Bu davrda ingliz tili yozma va og'zaki shaklda rivojlandi. Zamonaviy ingliz tili esa 15–16 asrlarda paydo bo'lib, bugungi kunda eng ko'p tarqalgan va o'qiladigan tilga aylangan. Ingliz tili sintaksis, fonologiya va leksika sohalarida katta o'zgarishlar qildigi sababli uning tilshunosligi keng qamrovli ilmiy tadqiqotlar maydoniga aylangan.

Ingliz tili morfologiyasi. Ingliz tili morfologiyasi o'ziga xos xususiyatlarga ega. U morfologik jihatdan analitik tilga kiradi, ya'ni so'z shakllari va grammatik ma'lumotlar qo'shimchalar orqali ifodalangan. Boshqa tillarda ko'p hollarda so'z o'zgarishi uchun qo'shimchalar qo'llanilsa, ingliz tilida bu ko'proq yordamchi so'zlar va yordamchi fe'llar orqali amalga oshiriladi. Ingliz tilida so'zlarning ko'plik shakli, o'tgan zamon, hozirgi zamon kabi grammatik ma'lumotlar ko'pincha yordamchi fe'llar va modal fe'llar orqali aniqlanadi.

Ingliz tili morfologiyasida so'zlarning qisqarishi va soddalashuvi ham mavjud. Masalan, ingliz tilida otlar va fe'llar faqat -s qo'shimchasi orqali ko'plik shaklini ifodalaydi,



bu boshqa tillarga nisbatan ancha oddiy hisoblanadi. Ingliz tilida, shuningdek, ko'plab afrikatalar va suffixlar mavjud bo'lib, bu tilda yangi so'zlar yaratishda katta rol o'ynaydi.

Ingliz tili sintaksisi. Ingliz tili sintaksisi nisbatan soddalashgan bo'lib, uning asosiy xususiyati — SVO (Subject-Verb-Object) tartibidir. Ingliz tilidagi so'zlar o'z joylarini aniqlash uchun o'zlarining tartibini saqlaydi. Masalan, "I read the book" (Men kitobni o'qidim) jumlasidagi sub'ekt (I), fe'l (read) va ob'ekt (the book) aniq tartibda joylashgan.

Sintaksisda ingliz tilining o'ziga xos xususiyatlaridan biri — yordamchi fe'llarning keng qo'llanilishidir. Yordamchi fe'llar ingliz tilida so'zlashuv va yozishda katta ahamiyatga ega. Hozirgi zamon va o'tgan zamonlar, shuningdek, bu zamonlarning shakllari yordamchi fe'llar orqali ifodalanadi.

Ingliz tilida modal fe'llar ham muhim ahamiyatga ega. Ular so'zlashuvdagi ehtimollarni, ruxsatlarni, majburiyatlarni ifodalashda keng qo'llaniladi. Misol uchun: *can, could, may, might, should, must* kabi modal fe'llar mavjud.

Ingliz tili fonologiyasi. Ingliz tilining fonologik tizimi juda murakkab va rang-barang. Ingliz tilida 44 ta fonema mavjud, ular tovushlar va bo'laklardan tashkil topgan. Ingliz tilidagi fonemalar orasida ovozli va unli tovushlar, shuningdek, affrikatalar mavjud. Ingliz tili boshqa tillarga nisbatan talaffuz bo'yicha ko'proq farqlarga ega. Ingliz tilidagi talaffuzning murakkabligi, ayniqsa, yozilgan va talaffuz qilingan so'zlar o'rtasidagi farqlarda namoyon bo'ladi.

Bundan tashqari, ingliz tilida aksentlar va talaffuzdagi mintaqaviy farqlar ham keng tarqalgan. Bunday farqlar ingliz tilining fonetik tuzilishini murakkablashtiradi. Misol uchun, Britaniya inglizi va Amerika inglizining talaffuzidagi farqlar tilni o'rganishni qiyinlashtirishi mumkin.

Ingliz tili leksikasi. Ingliz tili leksikasi juda boy va xilma-xil. Ingliz tilining leksik tarkibi ko'plab boshqa tillardan so'zlar qabul qilish orqali shakllangan. Xususan, lotin, fransuz, golland, ispan va boshqa tillardan ingliz tiliga kirib kelgan ko'plab so'zlar mavjud.



Ingliz tilida o'zlashtirilgan so'zlar ko'plab kontekstlarda ishlatiladi va ularning ma'nosi vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin.

Ingliz tilidagi so'zlarning ko'pchiligi qisqartmalarga yoki birikmalarga asoslangan. Masalan, ingliz tilida yangi so'zlar yaratish jarayoni juda faol. So'zning ma'nosi ba'zan kontekstga qarab o'zgaradi, bu esa ingliz tilini o'rganishning qiyinchiliklaridan biridir.

Ingliz tili va uning global ta'siri. Ingliz tili nafaqat so'zlashuv tilida, balki ilmiy, texnik, madaniy va iqtisodiy sohalarda ham global til sifatida ishlatilmoqda. Ingliz tilining dunyo bo'ylab tarqalishi uning xalqaro savdo, diplomatiya, ilmiy tadqiqotlar va boshqa sohalardagi ahamiyatini oshiradi. Ingliz tili barcha kontinentlarda ishlatiladi va bu tilning ta'siri ko'plab mamlakatlarda seziladi. Ingliz tilining global ta'siri shunchalik kuchli bo'ldiki, ko'plab odamlar uni o'rganish va ona tiliga aylantirishga harakat qilmoqdalar.

Xulosa. Ingliz tili tilshunosligi sohasida olib borilgan tadqiqotlar tilning rivojlanish tarixini, uning struktural jihatlarini va global miqyosdagi ta'sirini o'rganishni davom ettirmoqda. Ingliz tili morfologiya, sintaksis, fonologiya va leksika sohalarida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, uning tilshunoslik tahlili davomida ko'plab nazariy va amaliy jihatlar ochilmoqda. Ingliz tilining global ahamiyati va uning ko'plab tillarga ta'siri tilshunoslik sohasida yanada chuqurroq tadqiqotlarni amalga oshirishni talab qiladi.



FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Crystal D. (2003). *English as a Global Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
2. Baugh, A. C., & Cable, T. (2002). *A History of the English Language* (5th ed.). Pearson.
3. Hudson, R. A. (1996). *Sociolinguistics* (2nd ed.). Cambridge University Press.
4. Swan, M. (2005). *Practical English Usage* (3rd ed.). Oxford University Press.
5. Trask R.L (1999) *The Dictionary of Historical and Comparative Linguistics*. Routledge.
6. Fromkin. V, Rodman. R & Hyams N. (2014) *An Introduction to Language* (10th ed.) Cengage Learning.
7. Ladefoged. P & Johnson K. (2014). *A Course in Phonetics* (7th ed.). Cengage Learning.
8. McMahon, A. (1994). *Understanding Language Change*. Cambridge University Press.